

Emlékeim dr. Csapody Veráról*

BÍRÓ Krisztina

krisztinabr@gmail.com

Elfogadva: 2016 április 12.

2016-ban van ötven éve, hogy először találkoztam Csapody Vera nénivel és elkezdtem növényrajzolást tanulni tőle. Generációk nőttek fel – botanikusok és nem szakmabeliek – akik ismerték gyönyörű növényillusztrációit a különböző tudományos és népszerű könyvekből. Szerintem a legtöbbet a szüleitől és a tanáraitól kaphatja az ember. Nos, nekem ezen túl megadatott még az is, hogy Vera néni tanítványa lehettem a növényrajzolásban. Vera néni szakmai munkásságáról nagyon sok helyen, sokan írtak és beszéltek már, ezért én elsősorban emberi tulajdonságairól, a vele való kapcsolatomról szeretnék néhány emléket megosztani kedves olvasóimmal.

* Elhangzott előadás a Botanikai Szakosztály 1469. szakülésén, 2015. október 26-án.

De hogyan is kerültem Vera nénihez? Velem az a ritka dolog történt, hogy több negatívum hozott sorsdöntő pozitív fordulatot az életembe. A gimnáziumi érettségi évében azt mondta Édesapám: „Legyen egy rendes szakmád!”, és nem engedte, hogy a Képzőművészeti Főiskolára jelentkezsek. Városi lány létemre kerültem az agrártudományok szép, de sokszor nehéz világába. Első éves hallgató koromban növénytanból nem volt még tankönyvünk. Ez volt a szerencsém! Ha lett volna, valószínűleg soha nem jutottam volna el Vera nénihez. Növénytanból az előadásokat dr. Kárpáti István professzor tartotta, a gyakorlatokat felesége, Vera asszony vezette. Mi hallgatók igyekeztünk mindent lejegyzetelni. A morfológiai és rendszertani témáknál le kellett rajzolnunk a növényeket és a tanszék szemléltető tábláinak ábráit. Ebből kellett felkészülni a vizsgákra.

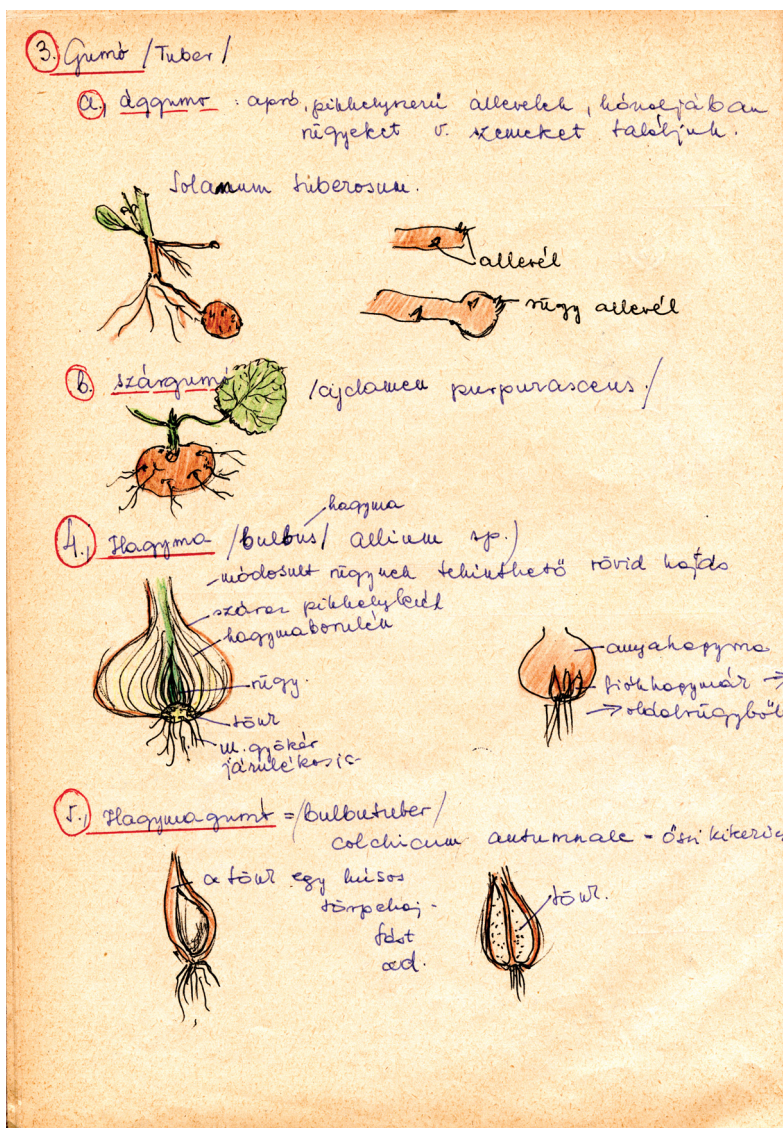

dr. Kárpáti István.

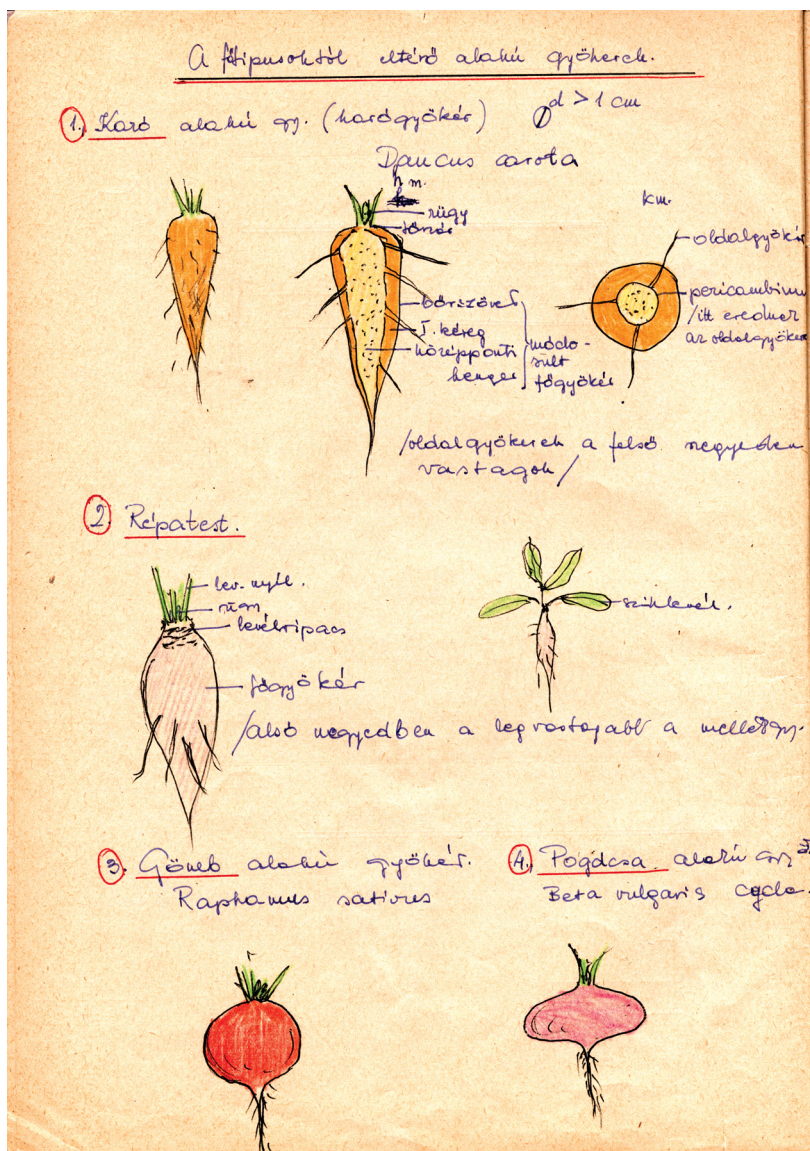

Kárpáti Verával 2007-ben.

Az első néhány gyakorlati óra után Kárpáti professzor úr rendszeresen bejött a laborba és megnézte a füzetemet, majd szó nélkül kiment. Így történt ez az első félév végéig. A vizsgaidőszak után professzor úr magához hívatott, s azt mondta: „Elviszem Csapody Verához.” Nagyon megörültem, mert Vera néni munkáját gyerekkorom óta jól ismertem. Ötéves koromban, amikor még olvasni sem tudtam, szüleimtől megkaptam a Jávorka–Csapody féle Növényhatározót.

Növénytan füzetem lapja.

Növénytan füzetem lapja.

Az volt az elképzelésük, hogy majd a rajzok alapján felismerem a növényeket. Ez így is történt a Keszthely környékén tett kirándulásainkon. 1966 februárjában Kárpátiékkal felkerestük Vera nénit Budapesten a Baross utcai lakásban, ahol húgával és az ő családjával élt. Emlékszem ennél a nagy kerek asztalnál ültünk. Én a szekrény felőli oldalon voltam.

Budapesten a Baross utca 4 számú ház.

Szoba a kerek asztallal.

Professzor úr vásárolt néhány növényakvarellt tanszéki dolgozósobája falára.

A vásárolt akvarellék közül *Ginkgo biloba* L. és a *Sagittaria sagittifolia* L.

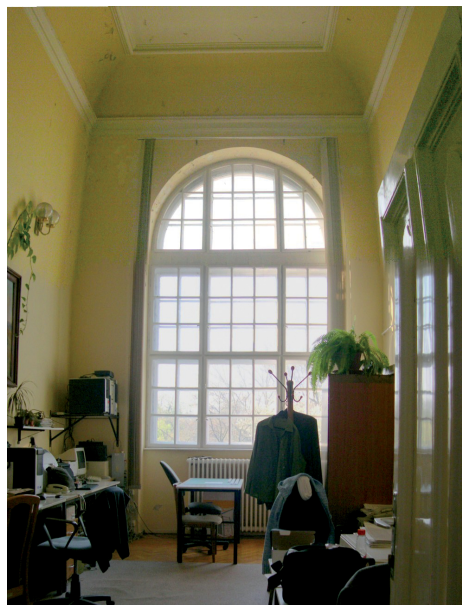
Ezután megkérte Vera néni, ha tehetségesnek tart foglalkozzon velem a növényrajzolás elsajátításában. Ezután Keszthelyről rendszeresen jártam Vera nénihez a Növénytárba, ami akkor még a Vajdahunyadvárban volt.

A Növénytár bejárata a Vajdahunyadvárban 1966-ban, ahol Vera néni bejárt a munkahelyére.

Az emeleten a jobb szélső ívelt ablak volt Vera néni szobája.

A dolgozószoba a 2008-ban készült fotón. (Ma a Mezőgazdasági Múzeum egyik irodája).

Vera néni íróasztala és széke. Az íróasztal régen a Baross utcai lakásban volt (a fotókat 2008-ban a Könyves Kálmán körúton a Növénytarban készítettem).

A rajzolóhoz megfelelő fényviszonyok miatt háttal ült az ablaknak Vera néni, ott, ahol állok. A rajzokat egy kis írógép asztalkán készítette, ami a falra merőlegesen helyezkedett el.

Fotó a szobabelsőről.

A könyvespolc tőle jobbra állt, amelyen a szakkönyvei, növényhatározók, festékek, egyéb rajzeszközök és személyes holmik voltak.

A szoba jobb oldalán, az északi falnál állt ez a szekrény. Ebben őrizték a Növénytár részére festett 13 000 darab növényakvarellt.

Első látogatásomkor, amikor előszedtem a magammal hozott akvarelljeimet és rajzaimat, hosszasan, alaposan megnézett mindent, és csak annyit mondott: „Van annyi tehetség, hogy megtanítható vagy a növényrajzolásra”. Különösebb lelkesedést nem láttam rajta, s ennek oka csak később, több év múlva derült ki. Sokszor mesélt arról, hogy élete során számos tanítványjelölt felkereste már, de megtapasztalva a nehézségeket, alig akadt egy-két ember, akinek volt elég kitartása folytatni ezt a foglalkozást.

Látogatásaimkor a rajzolás megkezdése előtt alaposan áttanulmányoztuk a növény és a fajra vonatkozó határozókulcsot. Felhívta a figyelmemet azokra a botanikai faji bélyegekre, amelyeket részletrajzként célszerű kiemelni. Akkor is és ma is az előtanulmányok rendszerint tovább tartanak, mint maga a rajzolás. Vera néni sokszor mondta, hogy mivel ő tulajdonképpen nem rajztanár, nincsenek ilyen irányú pedagógiai ismeretei. Azonban látva az ő munkáját, szinte átsugárzott rám, hogy merre kell a ceruzának menni a papíron. Itt nyomon követhető a régi mondás, hogy akkor jó a tanár, ha a tanítvány nem veszi észre, hogy tanítva van. Megéreztem, hogy minden növényfajnak a számtalan morfológiai bélyegen túl saját „egyénisége” van, s ezt élethűen „elő kell hívni” az üres rajzlapról. Többször kaptam feladatként, hogy másoljam le egy-egy akvarelljét. Ez bizony nagyon hatékony módszernek bizonyult a rajztanításban.

Vera néni elmondta, milyen papírt, ceruzát, festéket, ecsetet kell használni. Még olyan praktikus tanácsokról sem feledkezett meg, hogy papírdobozban fénytől védve kell tárolni az elkészült képeket. Neki akkor már több évtizedes tapasztalatai voltak erről. A nyomdai feldolgozás buktatóira is felhívta a figyelmemet. Vera néni problémafelvetése után alkalmat kerestem rá, hogy megnézhessem a nyomdai munkafolyamatot. Rájöttem, hogy a rajzoló sokat tehet azért, hogy a nyomtatás a legjobb minőségben készüljön el. (Ne felejtjük el, hogy akkoriban még nem voltak olyan kitűnő printerek, mint ma.) Emlékszem, hogy Vera néni többször felhívta figyelmemet a legalább közepes szintű nyelvtudás fontosságára. Ez nagy igazság, rajzolás megkezdése előtt a szakirodalom tanulmányozásakor nincs idő arra, hogy mással fordítottassuk le a szöveget, hiszen ezalatt az élő növény már régen elhervadna. Külön hálás lehetek Vera néninek, hogy még a hetvenes évek elején, mint pályakezdőt figyelmeztetett, a könyvillusztrálásból „szabadúszóként” nem lehet megélni. A kiadói megbízások bizonytalanok, rendszertelenek, ezért szükség van egy állandó munkahelyre a biztos megélhetés érdekében. Mai fejjel már tudom, a józan, megfontolt gondolkodásmód kialakulásához meg kell érni bizonyos életkort. Szerencsére akkor hallgattam rá, megfogadtam a tanácsát.

Későbbi években visszajártam Vera nénihez megmutatni munkáimat a kéziratok leadása előtt. Őszintén rámutatott a hibákra, hogy tanuljak belőle és kijavíthassam őket. Együtt örült velem és családommal az általam illusztrált köny-

Az első foglalkozáson bemutatott akvarelljeim: zöldhagyma retekkel, nebáncsvirág és tátika.

Az általam készített másolat Vera néni akvarelljéről.

veknak, szakcikkeknek, kiállításaimnak. Az első színes illusztrációkat tartalmazó könyvem 1973-ban jelent meg a Móra Könyvkiadó Búvár Zsebkönyvek sorozatában „Dísznövények” címmel. Vera néni szakmai irányításával készítettem el a mintatáblákat, amelyek alapján kaptam megbízást a Móra Könyvkiadótól. A szerző dr. Debreczy Zsolt volt, aki akkor a Növénytárban Vera nénival a „Télen is zöld kertek” című könyvön dolgozott.

Mintatáblák a Móra Könyvkiadónak, 1973.

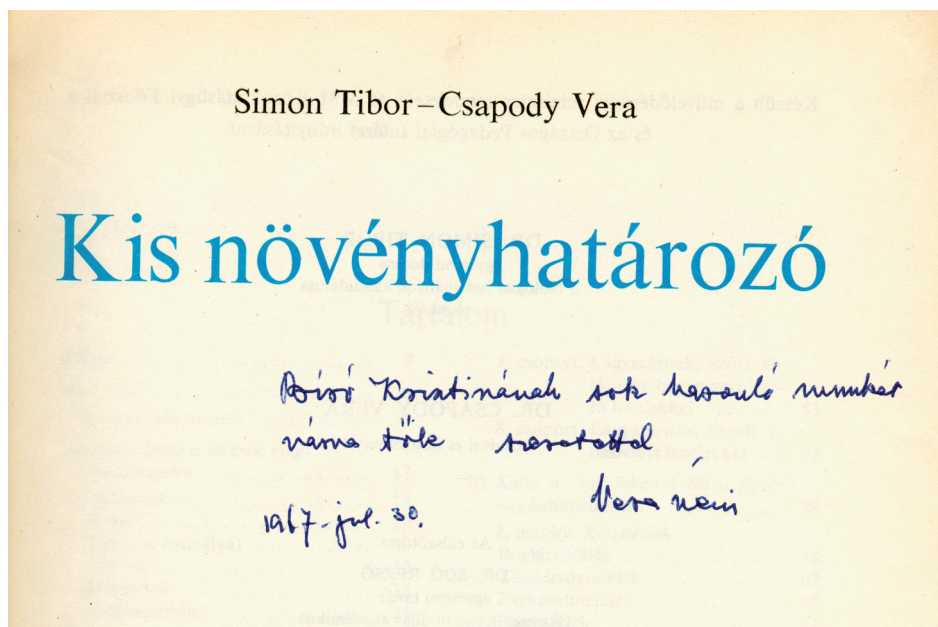

Mintatáblák a Móra Könyvkiadónak, 1973.

Kardvirág (*Gladiolus gandavensis* L.).

Néhány szál kardvirágot vittem egyik látogatásomkor Vera néninek. Nagyon örült és rögtön a lerajzolandó növényt látta a virágban: ezt jelölte ki számomra aznapi feladatnak. Így aztán ez a virág sosem hervad el, megmarad az emlékezetnek. Egyik alkalommal nagy ajándékot kaptam Vera nénitől. Adott egy példányt a Simon–Csapody „Kis növényhatározó” című könyvből, melynek belső borítójára a következőt írta: „Bíró Krisztinának sok hasonló munkát várva tőle szeretettel. 1967. júl. 30. Vera néni”

Dedikált Kis növényhatározó.

Milyen jó lenne, ha most megmutathatnám neki az azóta elkészült és megjelent sok-sok munkámat! Talán nem voltam méltatlan tanítványa. A másik nagy ajándék az 1932-ben készült botanikai doktori disszertációjának egy példánya, amely kézzel festett lapokat is tartalmaz.

A „Mediterrán elemek a magyar flórában” című értekezés 22. oldalán Táblamagyarázat címszó alatt az alábbi szöveg áll:

(E munka 7 példányának minden ábráját kifestettem, 1-1 példányt átadtam a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytára, a Szegedi Tudományegyetem Növényteni Intézete, Győrffy István dr. prof. és Jávorka Sándor dr. urak könyvtára részére.)

Úgy érzem óriási jelentőségű, hogy a hét példányból egyet közvetlenül Vera nénitől a magaménak tudhatok.

A doktori disszertáció egyik oldala. A ciklámént kézzel festette ki.

TÁBLAMAGYARÁZAT.

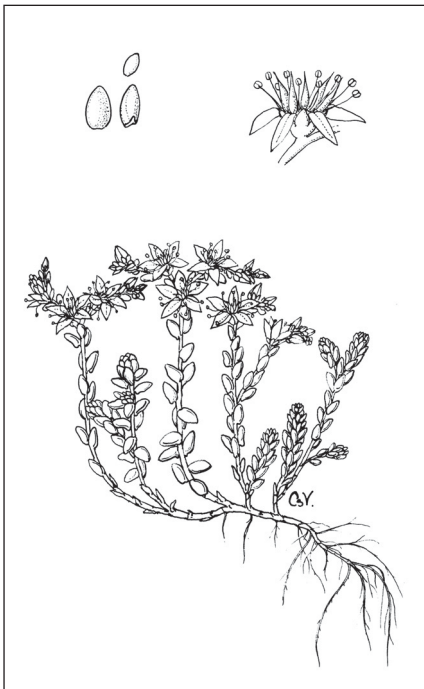
(E munka 7 példányának minden ábráját kifestettem, 1—1 példányt átadtam a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytára, a Szegedi Tudományegyetem Növénytani Intézete, Györfly István dr. prof. és Jávorka Sándor dr. urak könyvtára részére.)

I. és II. tábla. A. cs.-beli jellemző, tengerparti növények.

1. Smilax aspera (Moschienából). 2. Glaucium flavum (Zenggből). 3. Drypis Jaquiniana (Zengg). 4. Osyris alba (Moschiena). 5. Rubus ulmifolius (Zengg). 6. Pistacia lentiscus (Brioni). 7. Cyclamen repandum (Fiúme mellől). 8. Statice cancellata (Zengg). 9. Bupleurum aristatum (Zengg). 10. Convolvulus tenuissimus (Zengg). 11. Helichrysum italicum (Zengg).

Táblamagyarázat.

Balatonszemesi nyaralójukban családommal többször meglátogattuk. Itt egyik alkalommal néhány eredeti tus- és ceruzarajzzal, valamint egy akvarelllel lept meg.

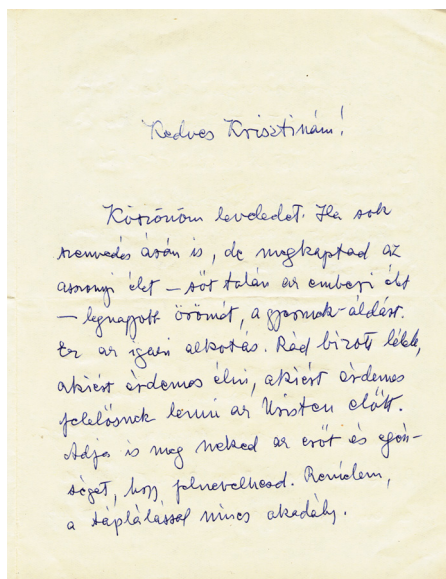

A Balatonszemesen kapott ajándékok (*Sedum acre* L. és karalábé).

Vera néni emberi tulajdonságai közül kimagaslott végtelen türelme, a másik ember véleményének tiszteletben tartása. Soha nem mondta nekem a fiatal kezdőnek, hogy ezt vagy azt így kell rajzolni. Mindig úgy fogalmazott: „Ezt így lenne jó ábrázolni, ha te is egyetértesz vele, vagy ha te is így látod jónak”. Mindig a botanikai hitelesség szempontjai voltak a döntőek. Arra tanított, mindent úgy kell ábrázolni, hogy az olvasó számára érthetőbbé váljon a botanikai leírás szövege. (Magamnak ezt úgy fogalmazom meg, hogy egy könyvben a szövegnek és az ábrának úgy kell egymásba kapcsolódnia, mint két fogaskerék. Úgy tűnik, egy növényfaj szavakkal leírt jellemzésénél túl sok van az olvasó fantáziájára, képzeletére bízva. Egy jól elkészített növényrajzon viszont mindenki ugyanazt látja.)

A szakmai elhivatottság, a természet szépségének alázatos tisztelete, a kitartó, pontos munka voltak még Vera néni legfontosabb tulajdonságai. Kollégáinak megbízható, precíz munkatársa volt. A határidők betartása, ami a könyvkiadásban oly fontos, számára kötelező volt. Rendkívül szerény és takarékos életet élt. Mai mércével mérve anyagi igényei szinte csak a közvetlen létfenntartásra korlátozódtak. Valamelyik róla szóló cikkben írták, hogy otthoni szobája leginkább egy szerzetesi cellára hasonlított. Tanúsíthatom, tényleg ilyen volt, de ez a kis szoba a nyugalom szigete volt a zajos kétmillió nagyváros szívében. Oda bármikor fel lehetett menni, szeretettel és türelemmel fogadta az embert.

Vera néni nagyon sokra becsülte a családi összetartozást. Hálával beszélt nekem húga, Hédi néni családjáról, akikkel együtt élt. Mint mondta, ők minden háztartási munka alól mentesítették. Így az összes idejét a növények rajzolására fordíthatta. 1974-ben, amikor megszületett a fiunk, levelet írt nekünk. A levélben

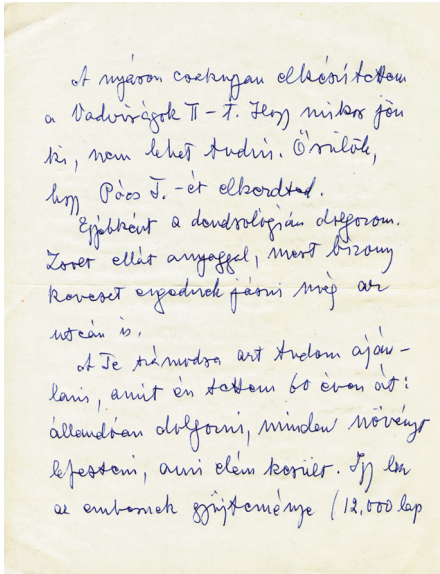

Kedves Krisztinám!

Köszönöm leveledet. Ha sok szenvedés árán is, de megkaptad az asszonyi élet – sőt talán az emberi élet – legnagyobb örömét, a gyermek-áldást. Ez az igazi alkotás. Rád bízott lélek, akiért érdemes élni, akiért érdemes felelősnek lenni az Uristen előtt. Adja is mag neked az erőt és egészséget, hogy felnevelhesd. Remélem, a táplálással nincs akadály.

szó van arról is, hogy növényakvarellekből és rajzokból gyűjteményt kell készíteni. Így helytől és évszaktól függetlenül tud az ember illusztrációt adni egy készülő új könyvhöz. A levél végén megfogalmazott gondolat, hogy első a gyermek nevelése, rávilágít Vera néni értékrendjére, pedig neki nem volt gyermeke.

Az alábbiakban levelezésünkől néhány lap. A könnyebb olvashatóság érdekében leírtam a lapok tartalmát.

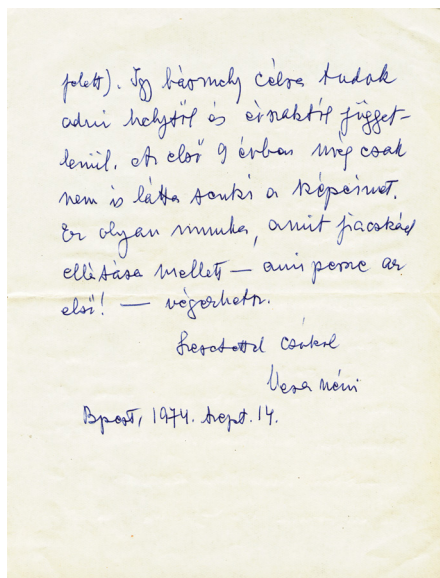

A nyáron csakugyan elkészítettem a Vadvirágok II.-t. Hogy mikor jön ki, nem lehet tudni. Örülök, hogy Pócs T.-ét elkezdted. Egyébként a dendrológián dolgozom. Zsolt ellát anyaggal, mert bizony keveset engednek járni még az utcán is.

A Te számodra azt tudom ajánlani, amit én tettem 60 éven át: állandóan dolgozni, minden növényt lefesteni, ami elém került. Így lesz az embernek gyűjteménye (12.000 lap

A nyáron csakugyan elkészítettem a Vadvirágok II.-t. Hogy mikor jön ki, nem lehet tudni. Örülök, hogy Pócs T.-ét elkezdted. Egyébként a dendrológián dolgozom. Zsolt ellát anyaggal, mert bizony keveset engednek járni még az utcán is.

A Te számodra azt tudom ajánlani, amit én tettem 60 éven át: állandóan dolgozni, minden növényt lefesteni, ami elém került. Így lesz az embernek gyűjteménye (12 000 lap

felett). Így bármely célra tudok adni helytől és évszaktól függetlenül. Az első 9 évben még csak nem is látta senki a képeimet. Ez olyan munka, amit fiacskád ellátása mellett – ami persze az első! – végezheted.

Szeretettel csókol
Vera néni
Bpest, 1974. szept. 14.

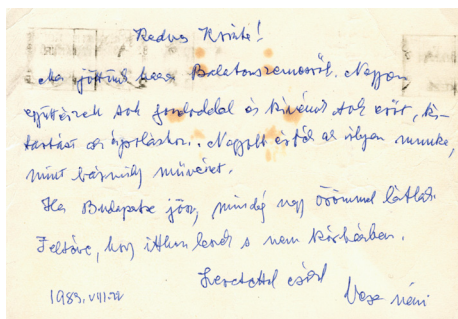
felett). Így bármely célra tudok adni helytől és évszaktól függetlenül. Az első 9 évben még csak nem is látta senki a képeimet. Ez olyan munka, amit fiacskád ellátása mellett – ami persze az első! – végezheted.

Szeretettel csókol

Vera néni

Bpest, 1974. szept. 14.

Később, amikor beteg Édesanyám ápolása miatt kevesebb időm jutott rajzolásra, azt mondta és egyik levelében írta, hogy minden művészetnél fontosabb a család.

Kedves Kriszta!

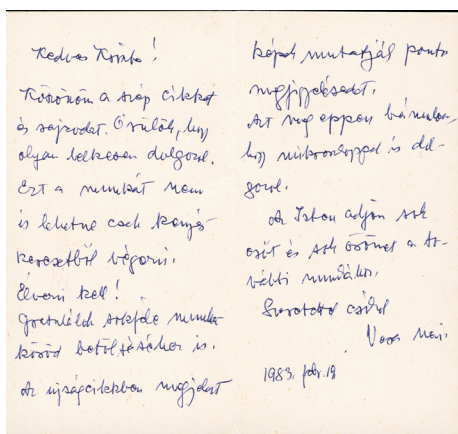
Ma jöttünk haza Balatonszemesről. Nagyon együtt érzek sok gondoddal és kívánok sok erőt, kitartást az ápoláshoz. Nagyobb érték az ilyen munka, mint bármely művészet. Ha Budapestre jössz, mindig nagy örömmel látalak. Feltéve, hogy itthon leszek s nem kórházban.

Szeretettel csókol

1983. VIII. 22.

Vera néni

Vera néni közel járt a nyolcvanadik életévéhez, amikor megismertem. Jellemző mondása volt: „ha az emlékezetem nem csal ...”, és ezután hajszálpontosan mesélte el a 30–40 évvel korábban történeteket. Ő azonban – ellentétben sok más idős emberrel – pontosan emlékezett a közelmúltban lezajlott eseményekre is. Ha pedig valamilyen növénytanról volt szó, egyenesen tévedhetetlen volt. Ennek a szellemi frissességnek valószínűleg az lehetett az oka, hogy a növényrajzolónak nap mint nap állandóan tanulni kell, olvasni és megérteni a szakmai leírásokat. Az alábbi leveléből kitűnik szakmaszeretete, lelkesedése a növényrajzolás iránt.

Kedves Kriszta!

Köszönöm a szép cikket és a rajzodat. Örülök, hogy lelkesen dolgozol. Ezt a munkát nem is lehetne csak kenyérkeresetből végezni. Élvezni kell! Gratulálok sokféle munkaköröd betöltéséhez is. Az újságcikkben megjelent képek mutatják pontos megfigyelésedet. Azt meg éppen bámulom, hogy mikroszkóppal is dolgozol. Az Isten adjon sok erőt és örömet a további munkához.

Szeretettel csókol

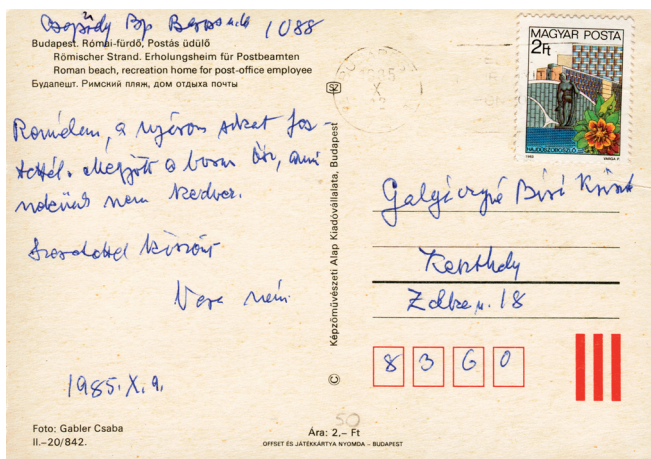
1983. febr. 19.

Vera néni

Dr. Sztrilich Péter (Hédi néni fia) szívességéből kaptam az alábbi, talán az utolsó fényképfelvételt.

Az utolsó fotó Balatonszemesen.

Remélem, a nyáron sokat festettél. Megjött a borus ősz, ami nekünk nem kedvez.

Szeretettel köszönt

Vera néni

1985. X. 9.”

Az utolsó képeslapot 1985. október 9-e utáni napokban kaptam Vera nénitől halála előtt egy hónappal. Akkor még nem tudtam, csak később értettem meg, hogy ez a lap a búcsúzás volt.

A szomorú hír 1985. november 10-én érkezett.

„A jó harcot megharcoltam,
a pályát végigfutottam,
a hitet megtartottam.
Most készen vár az igaz élet
koronája.”
(2. Tim. 4. 6.)

Dr. Csapody Vera

rubindiplomás tanár, a Sophianum leánygimnázium volt igazgatója, a Nemzeti Múzeum Növénytárának volt tudományos főmunkatársa, Állami-díjas, a Munka Érdemrend többszörös kitüntetettje, a növényvilág leghívebb megörökítője

tevékeny és áldozatos életének 96. évében, 1985. november 6-án — a szentségekkel megerősítve — visszaadta lelkét Teremtőjének.

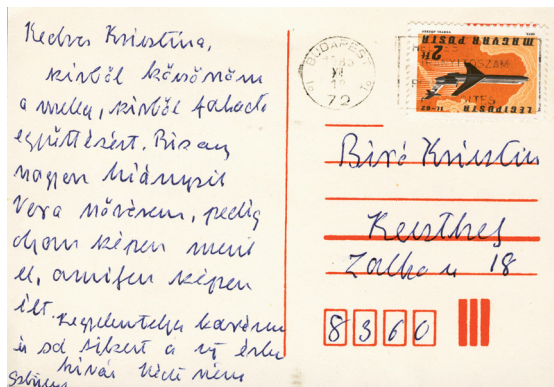
Testét a római katolikus egyház szertartásával helyezzük nyugalomra 1985. november 25-én, hétfőn 14 órakor a **Farkasréti temető** halottsházából.

Engesztelő szentmiseáldozatot a Krisztus Király plébániatemplomban (VIII., Reviczky u. 9.) 1985. november 25-én 18.30 órakor mutatunk be érte.

Gyászolják:
testvérei, azok gyermekei és unokái: a Csapody, Kővári, Kún, Mikó, Sztrilich és Waitkus családok,
összes rokonai, valamint munkatársai és tanítványai.

Cím: Sztrilich, 1088 Budapest, Baross u. 4. I. 5/a.

inyv 13

„Kedves Krisztina, szívből köszönöm a velem szívből fakadó együttérzést. Bizony nagyon hiányzik Vera nővérem, pedig olyan szépen ment el, ahogy élt. Kegyelemteljes karácsonyt és sok sikert az új évben kíván Hédi néni Sztrilich”
Lap Hédi nénitől.

Mint ahogy húga Hédi néni írja, olyan szépen ment el, amilyen szépen élt.

Vera néni sírja Budapesten a Farkasréti temetőben.

Kőbe faragott *Primula* a síremléken.

**dr. Csapody Vera sírhelye
a Farkasréti temetőben:
22-es parcella
1 sor
173-as sírhely
a főbejárattól kb. 50 méterre
balra van az első sor**

dr. Csapody Vera sírhelye.

Irodalomjegyzék

- CSAPODY V. 1932: Mediterrán elemek a magyar flórában. Bölcsészdoktori értekezés. Rákospalota, 23 pp. és I–XIV. tábla.
- DEBRECZY Zs., BÍRÓ K. 1973: Dísznövények (búvár zsebkönyvek). Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 62 pp.
- DEBRECZY Zs., CSAPODY V. 1971: Télen is zöld kertek. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 383 pp.
- JÁVORKA S., CSAPODY V. 1952: Növényhatározó. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 708 pp.
- SIMON T., CSAPODY V. 1966: Kis növényhatározó. Tankönyvkiadó, Budapest, 179 pp.

My memories of dr. Vera Csapody

K. BÍRÓ

krisztinabr@gmail.com

Accepted: 12 April 2016

It was fifty years ago when I first met my mentor in plant painting, dr. Vera Csapody, the noted botanical artist and illustrator. Generations of botanists and plant-lovers grew up on her artistic yet accurate plant illustrations published in numerous scholarly and popular science books. Several publications have already evaluated her scientific merits, in this paper I share my personal memories of her. It was my botany professor, István Kárpáti, who introduced me to her as a talented student with strong attitude for drawing plants. Vera Csapody accepted me as disciple and I regularly visited her at the Herbarium of the Hungarian Natural History Museum at Budapest. I learned from her every bits and details of plant illustration, yet I never felt that I was being taught. Later, when I became a botanical illustrator myself, she kept her kind attention on my works, continued to give advice, shared the joy of my successes, and even gifted me some of her most precious works. Vera Csapody was an admirable person deeply dedicated to botany, had a humble respect for nature, and was always persistent and precise in work. She lived a very modest – almost monastic – life. She was always open for discussion and turned towards people with love. She found family bonds extremely important. It was perhaps due to the deep intellectual activity associated with plant drawing and painting – practiced over more than sixty years – that she had a mental acuity and sharp memory well after eighty. I am grateful that I had such an incomparable mentor.